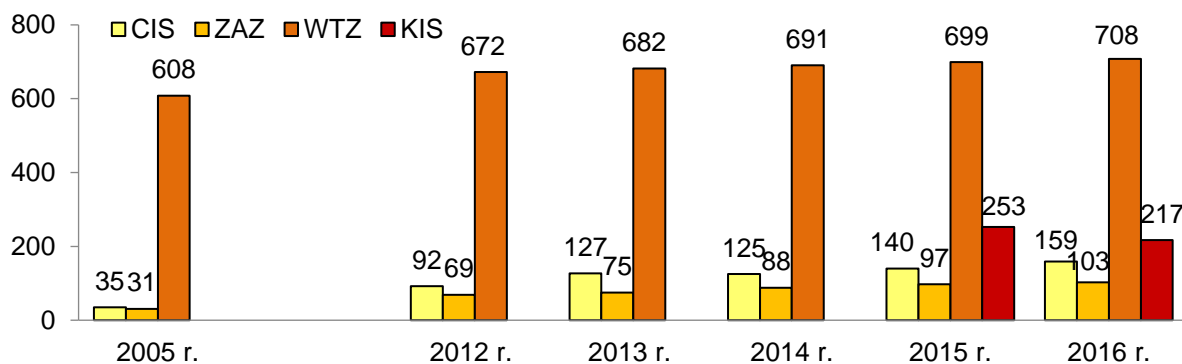

Centra integracji społecznej, kluby integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej w 2016 r.

W 2016 r. aktywnie działało 1187 jednostek reintegracji społeczno-zawodowej. Głównie były to placówki nakierowane na aktywizację osób z niepełnosprawnościami – 708 warsztatów terapii zajęciowej (WTZ) i 103 zakłady aktywności zawodowej (ZAZ), ale również świadczące usługi dla osób z innych grup zagrożonych wykluczeniem społecznym – 159 centrów integracji społecznej (CIS) i 217 klubów integracji społecznej (KIS).

Wykres. 1. Liczba aktywnych jednostek reintegracji społeczno-zawodowej w latach 2005, 2012-2016*

* Ze względu na brak dostępności danych na wykresie nie uwzględniono liczby KIS dla lat wcześniejszych niż 2015 r.

Między 2015 r. a 2016 r. łączna liczba CIS, WTZ oraz ZAZ zwiększyła się o 34 jednostki, tj. o 4%. Z kolei w okresie 2005-2016 odnotowano wzrost o 296 placówek tego rodzaju (łącznie o 44%, a średniorocznie - o 3%).

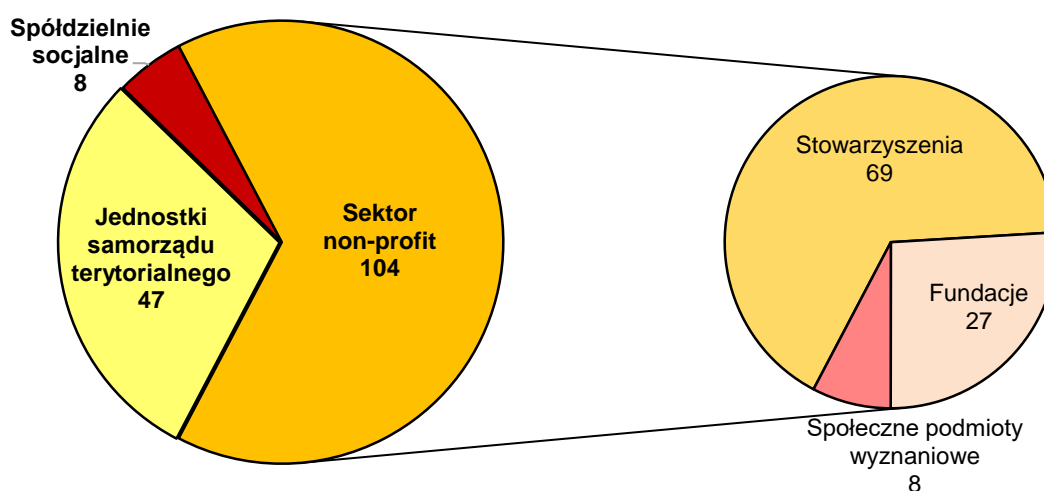
W ciągu 2016 r. z usług reintegracji społeczno-zawodowej świadczonych przez CIS, ZAZ i WTZ skorzystało blisko 50 tys. osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Zatrudnienie podjęło 4 na 10 osób, które ukończyły zajęcia w CIS oraz co 4 osoba niepełnosprawna opuszczająca WTZ lub ZAZ.

Przeciwdziałanie i walka z wykluczeniem społecznym to wyzwania stojące przed władzami publicznymi wskazywane od lat w strategiach i programach rozwojowych. Różnego rodzaju deficyty społeczne, takie jak niepełnosprawność, uzależnienia, bezdomność itp., ograniczają dostęp do rynku pracy, a brak zatrudnienia generuje problemy w innych obszarach życia. W polskiej polityce publicznej próbuje się im przeciwdziałać nie tylko klasycznymi metodami pomocy społecznej (świadczenia socjalne), ale również poprzez aktywną politykę społeczną. Narzędzia służące włączeniu społecznemu i zawodowemu grup szczególnie zagrożonych marginalizacją społeczną dostarcza ekonomia społeczna. Wśród podmiotów gospodarki społecznej mieszczą się jednostki reintegracyjne, których celem jest świadczenie usług integracji społeczno-zawodowej. Są to funkcjonujące w polskim porządku prawnym od 2003 r. centra integracji społecznej (CIS) i kluby integracji społecznej (KIS), a także od 2000 r. zakłady aktywności zawodowej (ZAZ) i od 1995 r. warsztaty terapii zajęciowej (WTZ). Działalność tych typów placówek stanowi przedmiot niniejszej notatki.

Centra integracji społecznej (CIS)¹ funkcjonują na podstawie ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym². Ich zadaniem jest świadczenie usług służących reintegracji społecznej i zawodowej osobom długotrwale bezrobotnym, bezdomnym, niepełnosprawnym, uzależnionym od alkoholu i narkotyków (po zakończonej terapii), chorym psychicznie, zwalnianym z zakładów karnych oraz uchodźcom. CIS jest placówką o charakterze edukacyjnym. Uczestnicy CIS mają status osób bezrobotnych i otrzymują za swój udział w zajęciach świadczenie integracyjne w wysokości zasiłku dla bezrobotnych. CIS mogą być tworzone przez jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe, organizacje wyznaniowe oraz spółdzielnie socjalne.

Na koniec 2016 r. w Polsce aktywnie działało 159 centrów integracji społecznej (w tym 157 złożyło sprawozdania ze swojej działalności). Liczba aktywnych CIS wzrosła o 19 jednostek w stosunku do 2015 r. Większość CIS prowadzonych było przez organizacje sektora non-profit (104 jednostki w 2016 r. i 95 jednostek w 2015 r.). Jednostki samorządu terytorialnego, głównie gminy, prowadziły w 2016 r. 47 centrów integracji społecznej, a 8 aktywnych CIS działało przy spółdzielniach socjalnych. Liczba CIS samorządowych i prowadzonych przez spółdzielnie socjalne zwiększyła się w porównaniu do 2015 r. – odpowiednio o 7 i 3 jednostki.

Wykres 2. Struktura zbiorowości centrów integracji społecznej według rodzaju podmiotów prowadzących w 2016 r.

Podmioty sektora non-profit najczęściej prowadziły w 2016 r. po jednym CIS (90 przypadków). Odnotowano natomiast 11 organizacji, które prowadziły 2 centra integracji społecznej oraz 1 organizację, która była jednostką prowadzącą dla 4 CIS. Status organizacji pożytku publicznego posiadało 36% organizacji non-profit prowadzących CIS. Ze względu na to, że podmioty non-profit prowadzące CIS mogły prowadzić także inne rodzaje działalności, warto sprawdzić, jaka działalność była przez nie wskazywana jako najważniejsza. W świetle danych GUS z badań dotyczących organizacji trzeciego sektora podmioty non-profit, w ramach których działały centra integracji społecznej, najczęściej wskazywały, że najważniejszą dziedziną ich działalności była *pomoc społeczna i humanitarna* (34%) oraz *rynek pracy i aktywizacja zawodowa* (32%), rzadziej *edukacja i wychowanie* (13%).

W 2016 r. średnio na jedno województwo przypadało 10 centrów integracji społecznej (w 2015 r. było to 9 jednostek). Najwięcej CIS miało swoje siedziby w województwach: wielkopolskim (23), lubuskim (20) i śląskim (18). Natomiast najmniej było ich w województwach: łódzkim (3) oraz kujawsko-pomorskim i mazowieckim (po 4).

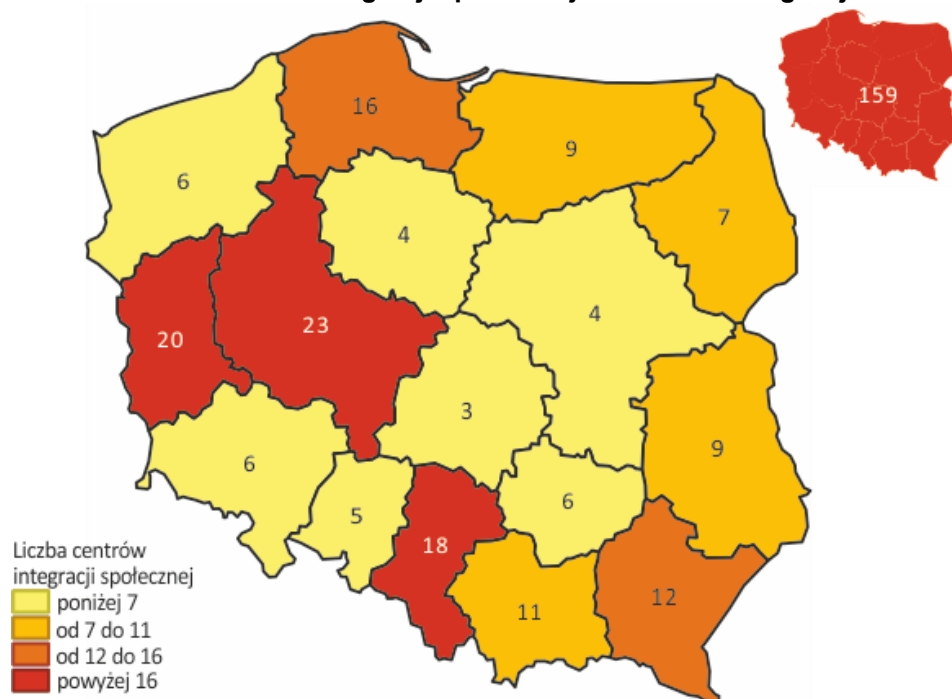
Zgodnie ze złożonymi przez CIS sprawozdaniami z działalności, w 2016 r. w prowadzonych zajęciach uczestniczyło około 10,3 tys. osób z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym³. W porównaniu do 2015 r. liczba uczestników wzrosła o 14% (w 2015 r. było to 9,1 tys. osób). Liczba uczestników CIS była silnie zróżnicowana między województwami – od 173 osób w województwie mazowieckim do 1785 w śląskim.

¹ Od roku sprawozdawczego 2016 nastąpiła zmiana we wzorze sprawozdania z działalności CIS (rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 30 grudnia 2016 r. (Dz. U. z 2017 r. poz. 97)). Wpłynęło to na zakres pozyskiwanych zmiennych i porównywalność danych za 2016 r. z danymi za lata 2011-2015. Przykładowo, usunięto ze sprawozdania informacje na temat płci uczestników, osób usamodzielnionych ekonomicznie czy pracowników, zmieniono również kategorie usług reintegracji zawodowej i społecznej, czy wydatków.

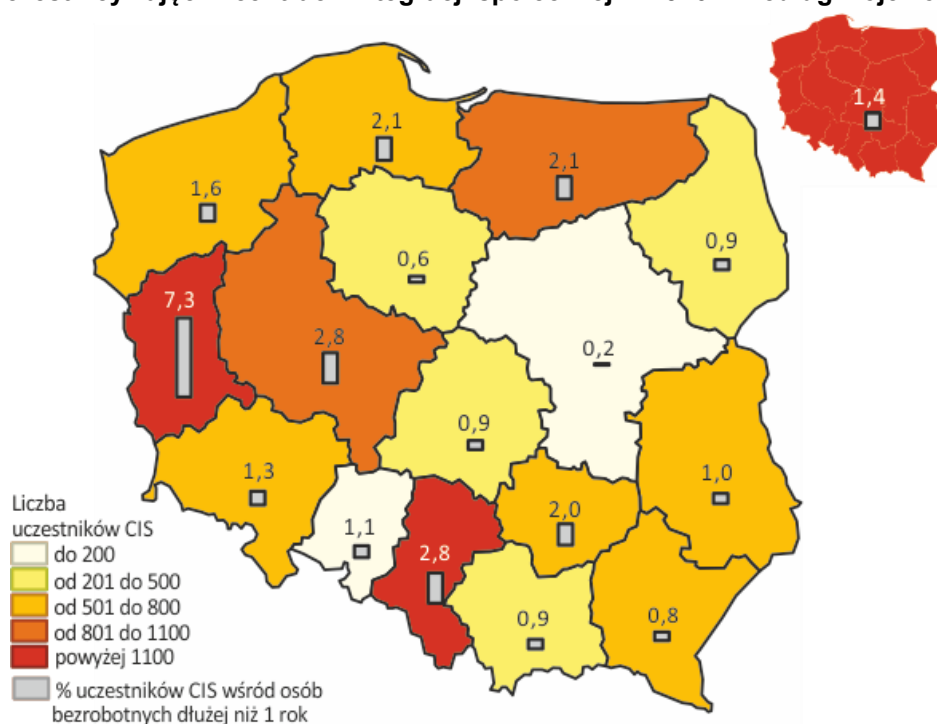
² Tekst jednolity Dz. U. z 2016 r., poz. 1828 z późn. zm.

³ Liczba i struktura uczestników CIS liczona tylko dla tych CIS, które złożyły sprawozdanie z działalności.

Mapa 1. Rozmieszczenie centrów integracji społecznej w 2016 r. według województw

Mapa 2. Uczestnicy zajęć w centrach integracji społecznej w 2016 r. według województw

Najczęściej uczestnikami zajęć z zakresu integracji społecznej i zawodowej⁴ według deklaracji CIS były osoby długotrwale bezrobotne – stanowiły one 56% wszystkich podopiecznych CIS. W dalszej kolejności ze wsparcia CIS korzystały osoby uzależnione od alkoholu (11%) oraz osoby niepełnosprawne (10%). Rzadziej uczestnikami zajęć byli bezdomni realizujący indywidualne programy wychodzenia z bezdomności (5%) oraz osoby zwalniane z zakładów karnych, mające trudności w integracji ze środowiskiem (3%). Niewielki natomiast udział wśród beneficjentów CIS miały osoby, dla których główną przesłanką wykluczenia była choroba psychiczna, uzależnienie od narkotyków lub innych środków odurzających, bądź uchodźcy realizujący indywidualny program integracji (łącznie 2%).

⁴ Od roku sprawozdawczego 2016 uczestnik zajęć CIS w sprawozdaniu wykazywany jest tylko w jednej kategorii uczestników. W związku z tym brak możliwości odniesienia liczby uczestników w poszczególnych kategoriach do lat wcześniejszych, gdyż do roku 2015 uczestnicy mogli być wykazywani wielokrotnie, ze względu na wszystkie powody zagrożenia wykluczeniem społecznym.

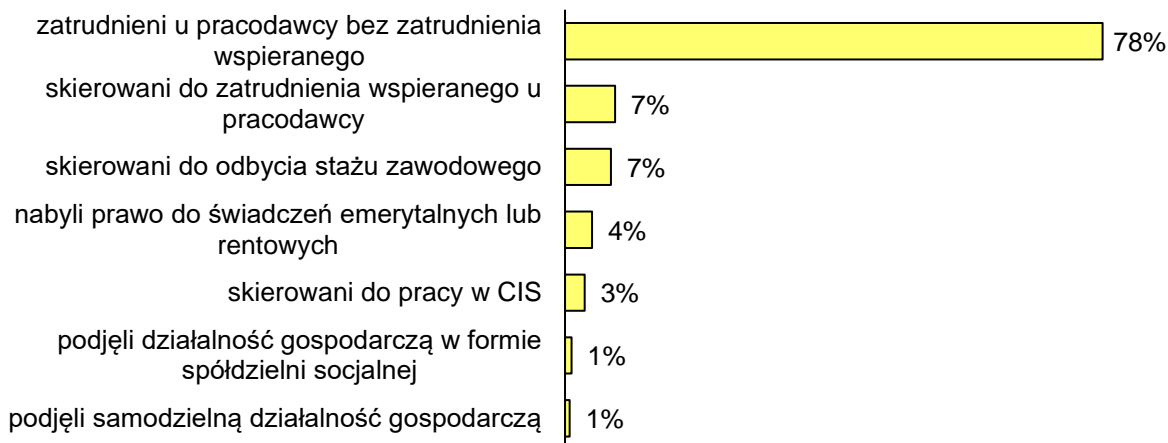
Odnosząc liczbę uczestników CIS do ogólnej liczby osób długotrwale bezrobotnych⁵ zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy można zobrazować poziom zaspokojenia potrzeb na świadczone przez CIS usługi reintegracji zawodowej. Wskaźnik ten w skali kraju wyniósł w 2016 r. 1,4% (w 2015 r. 1,0%) i był zróżnicowany terytorialnie – od 0,2% w województwie mazowieckim do 7,3% w województwie lubuskim.

W sprawozdaniu z działalności centrów integracji społecznej za 2016 r. uwzględniono 10 rodzajów świadczonych usług, z czego 5 dotyczy reintegracji zawodowej i tyle samo reintegracji społecznej⁶. Według deklaracji CIS, w 2016 r. uczestnicy zajęć skorzystali łącznie 50 tys. razy z oferowanych usług. Jeden uczestnik średnio brał udział w 5 rodzajach usług reintegracyjnych. Wskaźnik ten obniżył się w porównaniu do lat 2013-2015, kiedy utrzymywał się na stałym poziomie przeciętnie 6 usług reintegracyjnych przypadających na jednego uczestnika.

Na stałym poziomie utrzymuje się natomiast proporcja między udziałem usług integracji zawodowej i społecznej w łącznej liczbie usług, z których skorzystali uczestnicy CIS. Nieco większa liczba usług CIS dotyczyła integracji zawodowej niż społecznej – w 2016 r. odpowiednio 52% i 48%. Wśród działań z zakresu reintegracji zawodowej najczęściej prowadzono warsztaty zawodowe (15% ogółu usług) oraz przekazywano uczestnikom oferty pracy (12%). Mniej rozpowszechnione były zajęcia z zakresu prowadzenia samodzielnej działalności gospodarczej, w tym w formie spółdzielni socjalnej (9%) oraz szkolenia zawodowe prowadzone przez podmiot zewnętrzny (3%). Pozostałe usługi z zakresu reintegracji zawodowej stanowiły 13%. Z kolei pomoc obejmująca reintegrację społeczną najczęściej udzielana była w formie indywidualnego poradnictwa psychologicznego (12%) lub grup edukacyjnych (11%). Uczestnicy CIS-ów korzystali także z zajęć terapeutycznych (7%) lub grup wsparcia i samopomocy (4%). Inne niż powyżej wymienione zajęcia z zakresu reintegracji społecznej stanowiły 14% ogółu usług.

Według deklaracji CIS w 2016 r. zajęcia prowadzone w ich ramach ukończyło 4,2 tys. osób. Spośród nich 1,8 tys. (43%) pozytywnie zakończyło uczestnictwo i usamodzielniało się ekonomicznie, tzn. podjęło pracę zarobkową⁷ (41%) albo uzyskało świadczenie emerytalne lub rentowe (2%). Byli uczestnicy zajęć CIS najczęściej znajdowali zatrudnienie u pracodawcy spoza centrum (85% ogółu osób usamodzielnionych), w tym jedynie w 7% przypadków zatrudnienie to było wspierane finansowo przez powiatowe urzędy pracy. Dodatkowo 7% zostało skierowanych do odbycia stażu zawodowego na podstawie ustawy o promocji zatrudnienia i rynku pracy⁸. Niektórzy uczestnicy po zakończeniu zajęć w centrum stawali się jego pracownikami (3%), natomiast najmniej rozpowszechnione było rozpoczęcie działalności gospodarczej, zarówno w ramach spółdzielni socjalnej (1%), jak i jednoosobowo (1%).

Wykres 4. Struktura usamodzielnionych ekonomicznie uczestników zajęć centrów integracji społecznej w 2016 r.

⁵ Długotrwale bezrobotni - osoby bezrobotne pozostające w rejestrze powiatowego urzędu pracy łącznie przez okres ponad 12 miesięcy w okresie ostatnich dwóch lat, z wyłączeniem okresów odbywania stażu i przygotowania zawodowego dorosłych w miejscu pracy. Dane na koniec grudnia 2016 r. Źródło: GUS, *Bezrobocie rejestrowane. I-IV kwartał 2016 r.*, Warszawa 2017.

⁶ Do usług reintegracji zawodowej zaliczono: (1) warsztaty zawodowe, (2) korzystanie z przekazywanych przez centrum propozycji ofert pracy, (3) zajęcia z zakresu prowadzenia samodzielnej działalności gospodarczej, w tym w formie spółdzielni socjalnej, (4) szkolenia zawodowe prowadzone przez podmiot zewnętrzny, (5) inne zajęcia z zakresu reintegracji zawodowej, zaś do usług reintegracji społecznej: (1) zajęcia terapeutyczne, (2) grupy wsparcia oraz grupy samopomocy, (3) korzystanie z indywidualnego poradnictwa psychologicznego lub terapeutycznego, (4) grupy edukacyjne, (5) inne usługi w zakresie reintegracji społecznej.

⁷ W ramach tej grupy są osoby, które znalazły zatrudnienie u pracodawcy bez dodatkowego wsparcia bądź zostały skierowane do zatrudnienia wspieranego, zostały skierowane do pracy w centrum integracji społecznej lub do odbycia stażu zawodowego, podjęły działalność gospodarczą w formie spółdzielni socjalnej lub samodzielnie.

⁸ Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, Dz. U. z 2016 r. poz. 645, z późn. zm.

Kobiety stanowiły ponad połowę (56%) wszystkich osób korzystających z usług CIS w 2015 r.⁹ Ponadto ich udział wśród usamodzielnionych ekonomicznie absolwentów CIS był wyższy i wyniósł 62%.

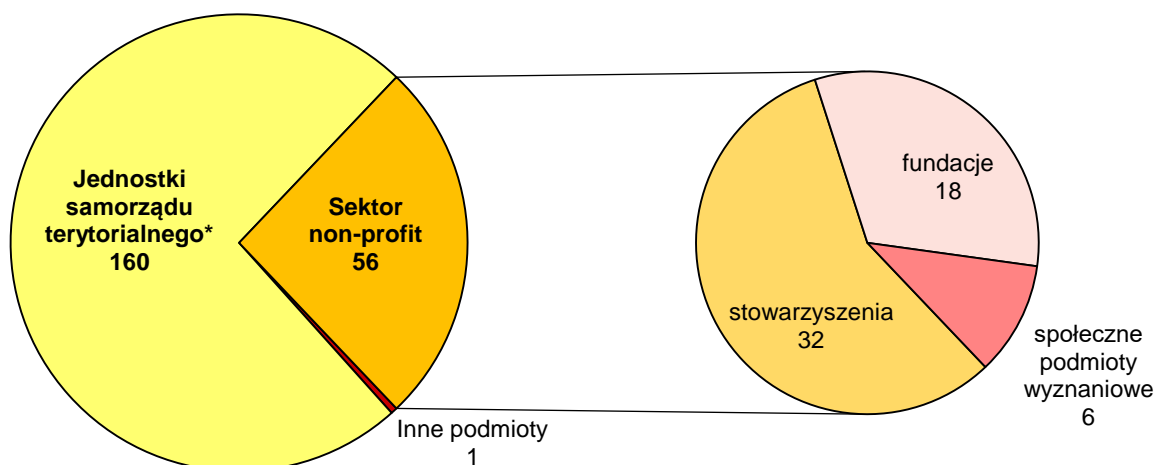
Charakteryzując działalność centrów integracji społecznej należy również mieć na uwadze zasoby kadrowe oraz finansowe, jakimi dysponowały te jednostki¹⁰. Zgodnie z deklaracjami ze sprawozdań z działalności CIS, w 2016 r. przeciętne zatrudnienie na podstawie stosunku pracy¹¹ wyniosło 1,2 tys. osób, tj. średnio na jedną jednostkę przypadało prawie 8 etatowych pracowników, a na jednego etatowego pracownika 9 uczestników.

Największą część przychodów CIS w 2016 r. stanowiły środki, które pochodziły z Funduszu Pracy (40%). Istotny udział miały jeszcze środki z własnej działalności (23%) oraz budżetu gminy (21%). Z kolei środki uzyskane z projektów dofinansowanych przez Unię Europejską stanowiły jedynie 9% przychodów centrów integracji społecznej. CIS zadeklarowały w sprawozdaniach, że na prowadzoną działalność wydatkowały w ciągu 2016 r. łącznie 112 mln zł, co oznacza, że roczne wydatki przeciętnego CIS wynosiły 714 tys. zł, a w przeliczeniu na 1 uczestnika blisko 11 tys. zł rocznie.

KLUBY INTEGRACJI SPOŁECZNEJ

Kluby integracji społecznej (KIS) podobnie jak CIS, funkcjonują na podstawie ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym. Kluby swoje usługi kierują do osób z tych samych grup zagrożonych wykluczeniem społecznym co CIS, jednak są na ogół mniej zinstytucjonalizowane niż CIS i skupiają się w większym stopniu na reintegracji społecznej niż zawodowej, m.in. pomagając tym osobom i ich rodzinom w odbudowywaniu i podtrzymywaniu umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej czy w powrocie do pełnienia ról społecznych. KIS mogą być tworzone przez jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe, organizacje wyznaniowe oraz inne podmioty prowadzące reintegrację zawodową i społeczną dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Wykres 5. Struktura zbiorowości klubów integracji społecznej według rodzaju podmiotów prowadzących w 2016 r.

* Dotyczy jednostek samorządu terytorialnego i jednostek organizacyjnych im podległych.

Na koniec 2016 r. w Polsce działało 217 klubów integracji społecznej. Liczba aktywnych jednostek zmniejszyła się o 14% w porównaniu do 2015 r., najczęściej z powodów braku finansowania działalności i zakończenia projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej. Zdecydowana większość, bo blisko ¾ klubów integracji społecznej prowadzona była przez jednostki samorządu terytorialnego lub jednostki organizacyjne im podległe, jak np. ośrodki pomocy społecznej lub domy pomocy społecznej, ¼ - przez organizacje z sektora non-profit. Struktura KIS ze względu na rodzaj założyciela nie zmieniła się znacząco między 2015 r. a 2016 r.

Wśród 56 KIS prowadzonych w 2016 r. przez podmioty non-profit 57% jednostek działało w ramach stowarzyszeń, 32% prowadzone były przez fundację, a 11% - przez społeczny podmiot wyznaniowy. 4 na 10 klubów prowadzonych przez organizacje sektora non-profit posiadało organizatora ze statusem organizacji pożytku publicznego.

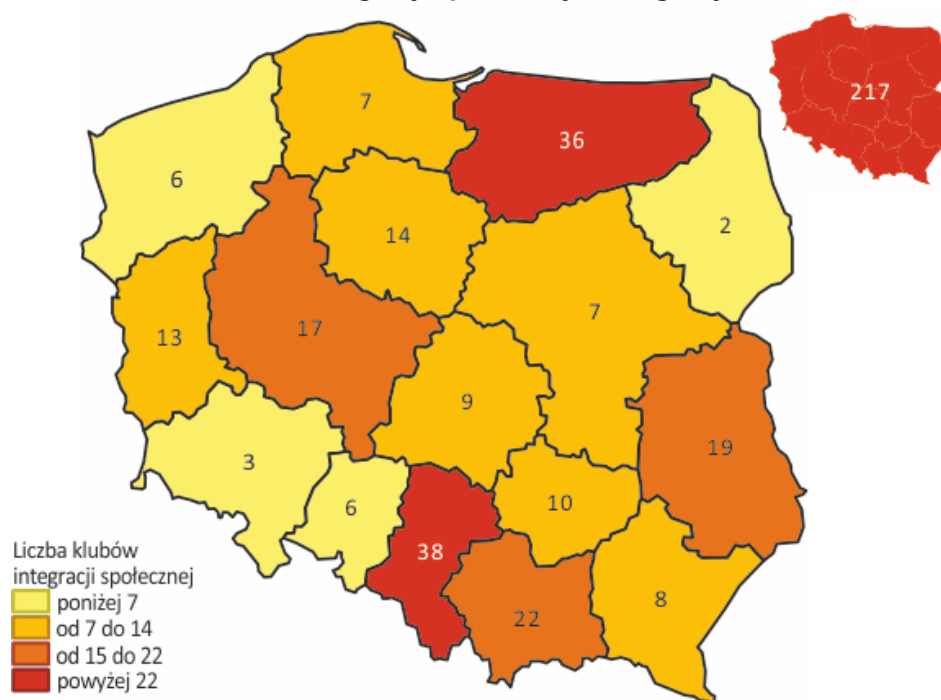
Organizacje non-profit, w ramach których działały kluby integracji społecznej, najczęściej wskazywały, że najważniejszą dziedziną ich działalności była *pomoc społeczna i humanitarna* (57%), rzadziej były to *rozwój lokalny społeczny i ekonomiczny* (14%) oraz *rynek pracy i aktywizacja zawodowa* (9%).

⁹ Ze względu na zmianę wzoru sprawozdania z działalności centrum integracji społecznej, od 2016 r. nie jest możliwe określenie płci uczestników zajęć.

¹⁰ Tylko dla aktywnych CIS, które złożyły sprawozdanie z działalności za 2016 r.

¹¹ Ze względu na zmianę wzoru sprawozdania do roku sprawozdawczego 2016, nie jest możliwe określenie liczby osób zatrudnionych w oparciu o umowy cywilnoprawne.

Mapa 3. Rozmieszczenie klubów integracji społecznej według województw w 2016 r.

W 2016 r. średnio na jedno województwo przypadło blisko 14 klubów integracji społecznej. Najwięcej KIS miało swoje siedziby w województwach: śląskim (38) i warmińsko-mazurskim (36). Natomiast najmniej klubów działało w województwach: podlaskim (2) i dolnośląskim (3).

Analizując strukturę sektorową podmiotów prowadzących kluby w poszczególnych województwach należy odnotować, że w dwóch województwach wszystkie aktywne jednostki prowadzone były przez jednostki samorządu terytorialnego (w pomorskim i dolnośląskim), i jedynie w dwóch spośród pozostałych województw liczba KIS-ów prowadzonych przez sektor non-profit przewyższyła liczbę podmiotów prowadzonych przez jednostki samorządu terytorialnego (w lubelskim i świętokrzyskim).

Kluby integracji społecznej prowadzą działania w zakresie integracji społecznej oraz integracji zawodowej. W 2016 r. wskazały one, że w zajęciach w ramach reintegracji społecznej ujmowanych w 5 kategoriach wzięło łącznie blisko 21,6 tys. osób, natomiast w zajęciach w ramach reintegracji zawodowej – 3,2 tys. osób, przy czym każdy uczestnik mógł być liczony wielokrotnie, gdy korzystał z różnych form prowadzonych zajęć¹². W prowadzonych w KIS zajęciach kobiety uczestniczyły dwukrotnie częściej niż mężczyźni.

Wśród działań z zakresu reintegracji społecznej najczęściej uczestnicy korzystali z indywidualnych zajęć terapeutycznych (29%) oraz poradnictwa psychologicznego lub zajęć edukacyjnych (po 24%), natomiast zdecydowanie rzadziej z poradnictwa prawnego (13%) i zajęć terapeutycznych w formie grupowej (10%). W mniej rozpowszechnionych zajęciach w ramach reintegracji zawodowej najczęściej korzystano z doradztwa i szkolenia w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej w formie spółdzielni socjalnej (39%), jednakże niewiele mniej popularne były szkolenia zawodowe (33%) oraz doradztwo i szkolenie w zakresie prowadzenia samodzielnej działalności gospodarczej (28%).

ZAKŁADY AKTYWNOŚCI ZAWODOWEJ

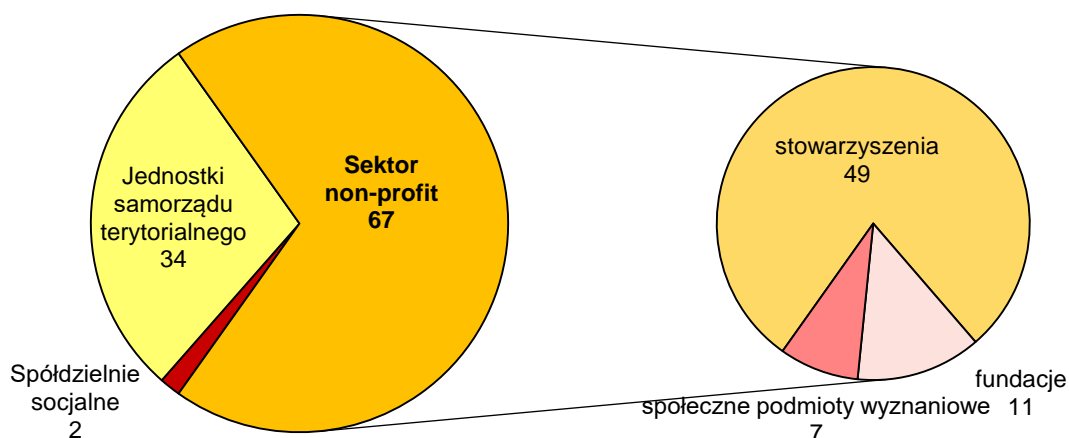
Zakłady aktywności zawodowej działają w oparciu o ustawę z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Tworzą one miejsca pracy dla osób z orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności lub umiarkowanym, u których stwierdzono autyzm, upośledzenie umysłowe lub chorobę psychiczną, jednocześnie przyczyniając się do społecznej reintegracji ich pracowników. ZAZ mogą być tworzone przez jednostki samorządu terytorialnego (gminy, powiaty), fundacje, stowarzyszenia lub inne organizacje społeczne, których statutowym zadaniem jest rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych.

Na koniec 2016 r. na terenie kraju działały 103 zakłady aktywności zawodowej. Organami prowadzącymi dla 65% jednostek były organizacje non-profit (stowarzyszenia, fundacje i społeczne podmioty

¹² Dane dotyczące wyłącznie KIS, które złożyły sprawozdania ze swojej działalności (211) – informacje w zakresie reintegracji społecznej podało 185 jednostek (88%), a reintegracji zawodowej - 146 (69%).

wyznaniowe), dla 33% - jednostki samorządu terytorialnego (gminy lub powiaty), a dla 2% jednostek - spółdzielnie socjalne. Założycielami 67 zakładów działających w ramach sektora non-profit były najczęściej stowarzyszenia (49), następnie fundacje (11), a najrzadziej społeczne podmioty wyznaniowe (7). Znaczna część - 7 na 10 - podmiotów non-profit prowadzących ZAZ posiadała status organizacji pożytku publicznego. Warto odnotować, że w 2016 r. sześć podmiotów z sektora non-profit prowadziło po 2 zakłady aktywności zawodowej.

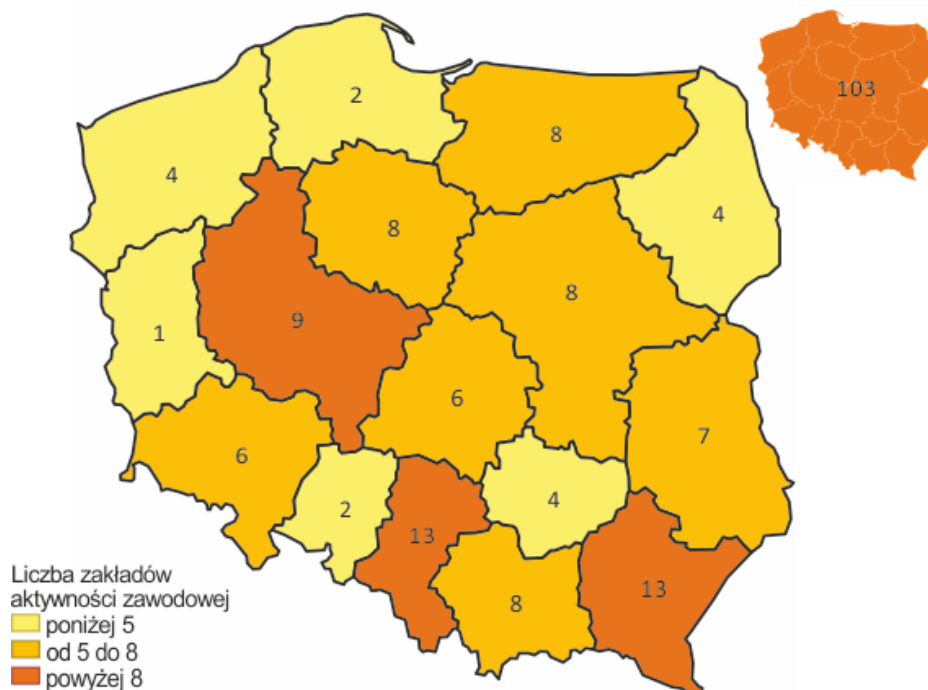
Wykres 6. Struktura zakładów aktywności zawodowej według rodzaju podmiotów prowadzących w 2016 r.

W porównaniu z 2015 r. liczba aktywnych ZAZ zwiększyła się o 6 jednostek. Założycielami nowych zakładów aktywności zawodowej były w równym stopniu jednostki samorządu terytorialnego (3) oraz organizacje non-profit (3).

Jednostki non-profit, które prowadziły ZAZ wskazywały najczęściej jako główną dziedzinę działalności statutowej *pomoc społeczną i humanitarną* (58%). Dużo rzadziej deklarowały, że ich podstawowa aktywność dotyczyła *rynku pracy i aktywizacji zawodowej* (16%), *ochrony zdrowia* (13%), a jeszcze rzadziej - *edukacji i wychowania* (9%).

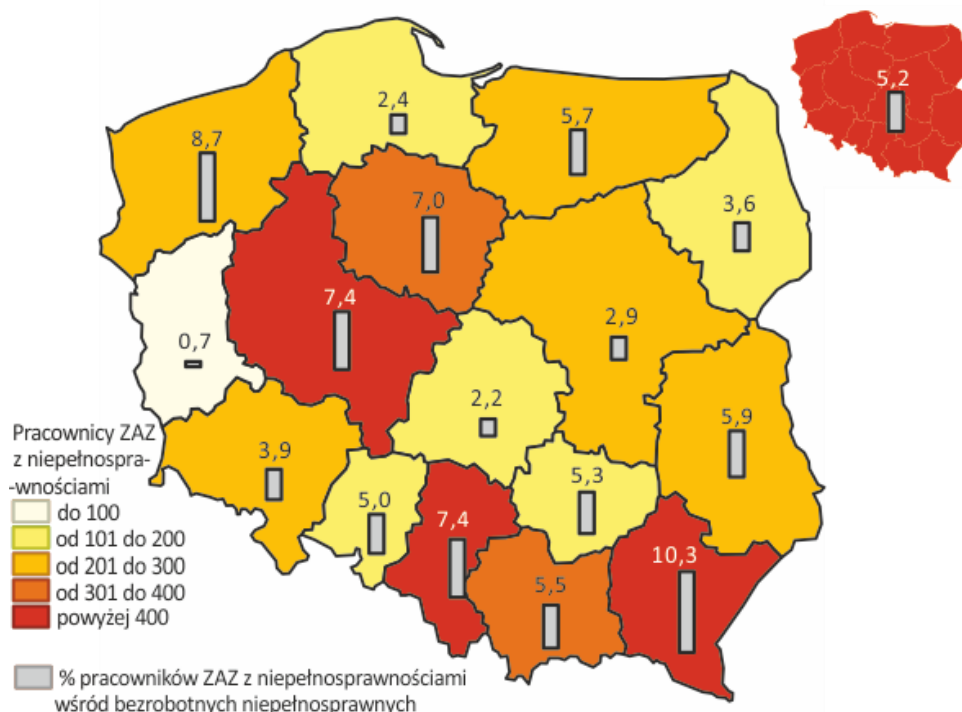
Mapa 4. Rozmieszczenie zakładów aktywności zawodowej według województw w 2016 r.

W 2016 r. średnio na jedno województwo przypadało po 6,4 zakładu aktywności zawodowej, podczas gdy w 2015 r. było ich 6,1. Najliczniej ZAZ występowały w województwach podkarpackim i śląskim (po 13), a następnie wielkopolskim (9), natomiast najmniej placówek funkcjonowało w województwie lubuskim (1) i województwie pomorskim (2). W porównaniu z 2015 r. w większości województw liczba aktywnych zakładów aktywności zawodowej nie zmieniła się. Wzrost liczby zakładów o 1 podmiot nastąpił w 6 województwach: dolnośląskim, podkarpackim, podlaskim, śląskim, warmińsko-mazurskim oraz lubuskim, gdzie pierwszy ZAZ powstał w 2016 r.

W 2016 r. w trzech województwach tj. mazowieckim, opolskim i zachodniopomorskim wszystkie zakłady aktywności zawodowej, podobnie jak w 2015 r., były prowadzone przez organizacje należące do sektora non-profit, natomiast w dwóch województwach: pomorskim i lubuskim działające zakłady aktywności zawodowej prowadzone były wyłącznie przez jednostki samorządu terytorialnego. Wyraźną przewagę ZAZ samorządowych odnotowano na terenie województwa kujawsko-pomorskiego i wielkopolskiego, natomiast prowadzonych przez jednostki sektora non-profit - w województwie podkarpackim. Spółdzielnie socjalne były organizatorami jednostek w 2 województwach: łódzkim i małopolskim.

Mapa 5. Pracownicy zakładów aktywności zawodowej z orzeczoną niepełnosprawnością w 2016 r. według województw

Na koniec 2016 r. we wszystkich zakładach aktywności zawodowej zatrudnionych było blisko 5,7 tys. osób, co odpowiadało niemal 4 tys. pełnych etatów. W porównaniu z rokiem 2015 zatrudnienie w ZAZ zwiększyło się o 0,4 tys. osób. Średnia liczba zatrudnionych w jednej placówce wyniosła 55 pracowników (o 1 osobę więcej niż w 2015 r.), a uwzględniając wymiar czasu pracy - na jeden ZAZ przypadało średnio 38,5 pełnych etatów (odpowiednio więcej o 0,2 etatu).

Osoby z orzeczoną niepełnosprawnością stanowiły 76% ogółu zatrudnionych w zakładach aktywności zawodowej w 2016 r., a przyrost liczby zatrudnionych w tej grupie wyniósł blisko 8% w porównaniu z 2015 r.

Wśród niemal 4,3 tys. pracowników z niepełnosprawnościami w ZAZ na koniec 2016 r. największy udział miały osoby o znacznym stopniu niepełnosprawności (61%), następnie - o umiarkowanym stopniu (38%), zaś najrzadziej w zakładach zatrudniano osoby z lekkim stopniem niepełnosprawności (1%).

Wśród osób z niepełnosprawnościami zatrudnionych w ZAZ 97% stanowiły osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności lub umiarkowanym, u których stwierdzono autyzm, upośledzenie umysłowe lub chorobę psychiczną – 4,1 tys. osób (73% wśród ogółu zatrudnionych w ZAZ)¹³. Przeciętna liczba zatrudnionych osób niepełnosprawnych spełniających kryteria ustawy o rehabilitacji społecznej i zawodowej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych, przypadająca na jeden ZAZ w 2016 r., wyniosła 40 osób.

W latach 2015-2016 zarówno udział pracowników z orzeczeniem o niepełnosprawności w zatrudnionych ogółem, jak i ich odsetek w podziale na stopień niepełnosprawności pozostawały na podobnym poziomie.

Próbując oszacować poziom zaspokojenia potrzeb społecznych związanych z reintegracją osób z niepełnosprawnościami poprzez pracę można zestawić liczbę osób niepełnosprawnych zatrudnionych w ZAZ z liczbą niepełnosprawnych zarejestrowanych w urzędach pracy jako bezrobotni. W 2016 r. zatrudnieni w ZAZ pracownicy z orzeczoną niepełnosprawnością w odniesieniu do zarejestrowanych

¹³ Zgodnie z ustawą o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych jednostki posiadające status ZAZ powinny zatrudniać co najmniej 70% osób z tymi kategoriami niepełnosprawności.

bezrobotnych osób niepełnosprawnych stanowili 5,2% wobec 4,2% w 2015 r. Wskaźnik liczby osób z niepełnosprawnościami, które były zatrudnione w zakładach aktywności zawodowej, w przeliczeniu na liczbę zarejestrowanych bezrobotnych osób niepełnosprawnych, był zróżnicowany ze względu na województwo. Najwyższą wartość tego wskaźnika w 2016 r. odnotowano w województwie podkarpackim (10,3%), a następnie zachodniopomorskim (8,7%) i wielkopolskim (7,4%). Najniższy poziom wskaźnik ten przyjmował dla województwa lubuskiego, gdzie pierwszy ZAZ powstał w 2016 r. (0,7%) oraz województw łódzkiego (2,2%) i pomorskiego (2,4%).

Z punktu widzenia aktywizacyjnego wymiaru działania ZAZ warto zwrócić uwagę na losy osób, które odchodzą z ZAZ. W 2016 r. blisko 0,5 tys. osób z orzeczoną niepełnosprawnością przestało pracować w ZAZ, 26% z nich podjęło zatrudnienie poza ZAZ, w tym niewielka część w zakładach pracy chronionej (4% spośród osób niepełnosprawnych, które przestały pracować w ZAZ).

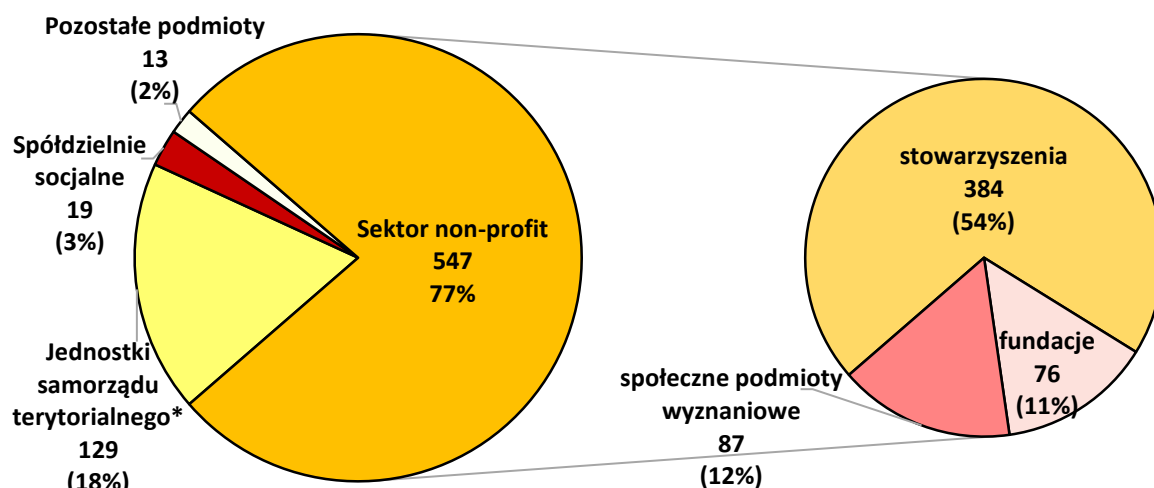
Łączny koszt funkcjonowania w 2016 r. wszystkich ZAZ wyniósł blisko 198 mln zł, co w przeliczeniu na jeden zakład stanowiło 1,9 mln zł, a w przeliczeniu na jednego zatrudnionego z kategoriami niepełnosprawności zgodnie z ustawą - 47,8 tys. zł. Głównym źródłem finansowania działalności ZAZ były środki z PFRON (63%), a środki samorządów województw stanowiły jedynie 4% tej kwoty.

WARSZTATY TERAPII ZAJĘCIOWEJ

Podobnie jak w przypadku zakładów aktywności zawodowej, warsztaty terapii zajęciowej działają na podstawie ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Uczestnictwo w warsztatach ma wspomagać proces rehabilitacji poprzez rozwijanie umiejętności codziennego funkcjonowania, zaradności osobistej, sprawności psychofizycznej oraz kompetencji zawodowych. Warsztaty mogą być organizowane przez fundacje, stowarzyszenia, jednostki samorządu terytorialnego oraz inne podmioty.

Na koniec 2016 r. aktywną działalność prowadziło 708 warsztatów terapii zajęciowej, tj. o 9 więcej niż w poprzednim roku. Najczęściej organizatorami tego rodzaju jednostek były podmioty sektora non-profit – w skali kraju prowadziły one łącznie 77% warsztatów. Kolejne 18% warsztatów działało w ramach jednostek samorządu terytorialnego i instytucji im podległych. Wśród nielicznej grupy warsztatów prowadzonych przez inne typy podmiotów (5%) najwięcej działało w ramach spółdzielni socjalnych (3%). Wśród nowopowstałych warsztatów – 6 założyły stowarzyszenia, a po jednym: fundacja, społeczny podmiot wyznaniowy oraz jednostka samorządu terytorialnego.

Wykres 7. Struktura warsztatów terapii zajęciowej według rodzaju podmiotów prowadzących w 2016 r.

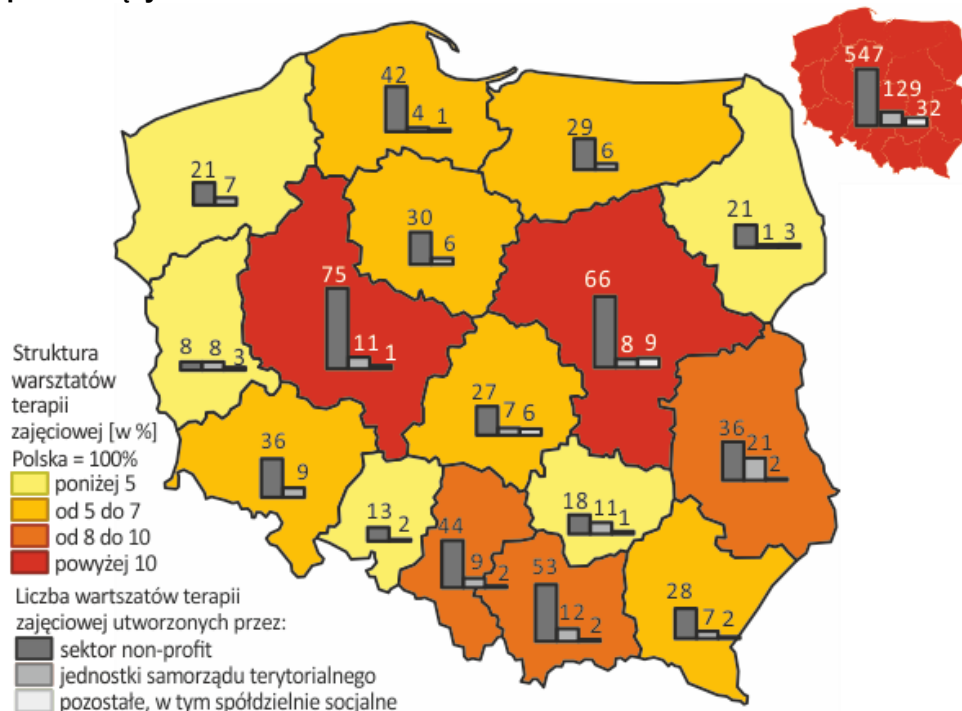
* Dotyczy jednostek samorządu terytorialnego i jednostek organizacyjnych im podległych

W 2016 r. podmioty non-profit prowadzące WTZ najczęściej jako główną dziedzinę swojej działalności wskazywały *pomoc społeczną i humanitarną* (67%), rzadziej *ochronę zdrowia* (19%) oraz *edukację, wychowanie, badania naukowe* (8%). W latach poprzednich zróżnicowanie tych podmiotów ze względu na dziedzinę działalności było zbliżone do 2016 r. Większość podmiotów sektora non-profit prowadzących warsztaty posiadała status organizacji pożytku publicznego (65%).

W 2016 r. najwięcej warsztatów terapii zajęciowej miało swoje siedziby w województwach wielkopolskim oraz mazowieckim (po 12%). Województwa, w których działało najmniej warsztatów to opolskie (2%), i lubuskie (3%), a także podlaskie, zachodniopomorskie oraz świętokrzyskie (po 4%). Średnio na jedno województwo przypadały 44 takie placówki. Choć w większości województw dominowały WTZ prowadzone przez podmioty non-profit, to ich udział był jednak zróżnicowany – od 42% w województwie

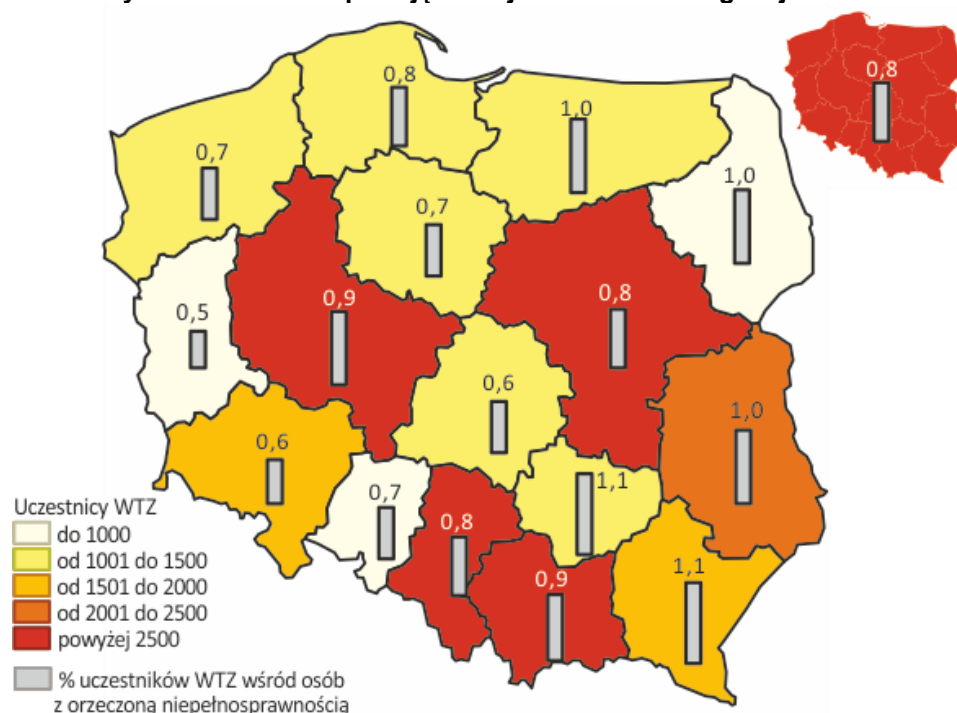
lubuskim do 89% w województwie pomorskim, 87% w województwie opolskim i 86% w województwie wielkopolskim.

Mapa 6. Rozmieszczenie warsztatów terapii zajęciowej według województw i rodzaju podmiotów prowadzących w 2016 r.

* Dotyczy jednostek samorządu terytorialnego i jednostek organizacyjnych im podległych, np. ośrodków pomocy społecznej lub domów pomocy społecznej.

Mapa 7. Uczestnicy warsztatów terapii zajęciowej w 2016 r. według województw

Liczba uczestników zajęć WTZ regularnie się zwiększa, średniorocznie jest to przyrost o ok. 0,5 tys. osób. W 2016 r. z zajęć w warsztatach terapii zajęciowej skorzystało 26,5 tys. osób z orzeczoną niepełnosprawnością – liczba ta stanowiła 0,8%¹⁴ ogólnej liczby niepełnosprawnych w kraju. Przeciętnie w zajęciach w jednym WTZ uczestniczyło 37 osób niepełnosprawnych.

Najwięcej beneficjentów zadeklarowały WTZ znajdujące się w województwie wielkopolskim (11% ogólnej liczby beneficjentów), a następnie w mazowieckim, śląskim i małopolskim (po 10%).

¹⁴ Na podstawie danych z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności, przyjęto liczbę osób niepełnosprawnych w wieku 16-59 lat w przypadku kobiet oraz 16-64 lata w przypadku mężczyzn, w ujęciu średniorocznym za 2016 r.

Najmniejszą liczbą osób uczestniczących w warsztatach charakteryzowały się województwa: lubuskie i opolskie (po 2%), tam też działało najmniej warsztatów.

Wśród uczestników WTZ, podobnie jak w latach poprzednich, 45% stanowiły kobiety. Uczestnikami warsztatów rzadko były osoby w wieku 16-18 lat - stanowiły one jedynie 3% wszystkich osób korzystających z zajęć w warsztatach.

W 2016 r. 1,7 tys. osób opuściło warsztaty, co stanowiło 6% w odniesieniu do liczby uczestników na koniec roku. Wśród nich 0,4 tys. (tj. 23%) podjęło zatrudnienie, w tym w zakładach aktywności zawodowej - 7% spośród osób, które opuściły WTZ, a w zakładach pracy chronionej - 3%. W odniesieniu do osób, które po opuszczeniu WTZ podjęły zatrudnienie było to odpowiednio 29% i 14%.

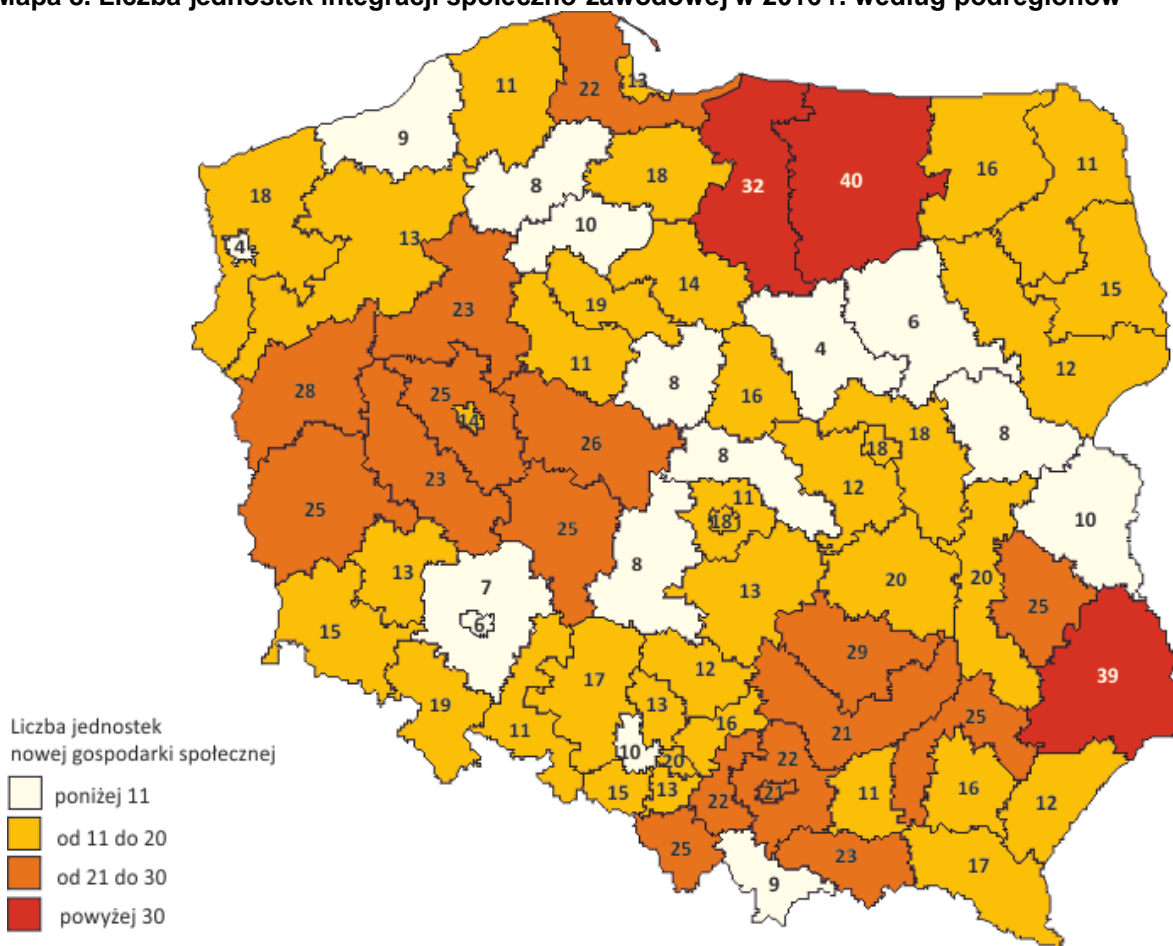
W 2016 r. we wszystkich WTZ zatrudnionych było 9,9 tys. osób, których praca odpowiadała 8,3 tys. pełnych etatów. Wśród tych pracowników 72% stanowiła kadra zaangażowana w proces rehabilitacji, np. instruktorzy zawodu, psychologowie, lekarze, rehabilitanci, pracownicy socjalni. Przeciętnie w jednym WTZ pracowało 14 osób, a jeden pracownik przypadał średnio na 2,7 uczestnika, natomiast jeden pracownik merytoryczny na blisko 3,7 uczestnika.

Łączny koszt funkcjonowania wszystkich WTZ w 2016 r. wyniósł 471 mln zł. Głównym źródłem finansowania działalności warsztatów były środki z PFRON – stanowiły one 89% wszystkich środków, jakimi dysponowały te jednostki. Średni roczny koszt działalności jednego warsztatu kształtował się na poziomie 667 tys. zł, a w przeliczeniu na jednego uczestnika zajęć - 17,8 tys. zł i był wyższy w stosunku do roku poprzedniego o 1,0 tys. zł.

PODSUMOWANIE

Wśród prezentowanych w notatce placówek świadczących usługi z zakresu integracji społeczno-zawodowej w 2016 r., podobnie jak w latach wcześniejszych, wyraźnie dominowały warsztaty terapii zajęciowej (708 jednostek). Liczba warsztatów była 3 razy większa niż klubów integracji społecznej (217), 4 razy większa niż centrów integracji społecznej (159) i 7 razy większa niż liczba zakładów aktywności zawodowej (103). Łącznie w 2016 r. aktywnie działało 1187 jednostek reintegracji społeczno-zawodowej, z czego 2/3 utworzone zostało przez podmioty non-profit, tj. stowarzyszenia, fundacje oraz społeczne podmioty wyznaniowe.

Mapa 8. Liczba jednostek integracji społeczno-zawodowej w 2016 r. według podregionów

Na tle kraju największą liczbą placówek integracji społeczno-zawodowej wyróżniły się podregiony: olsztyński (40), chełmsko-zamojski (39) i elbląski (32). Charakterystyczne było relatywnie duże i równomierne nasycenie placówkami reintegracyjnymi podregionów województwa wielkopolskiego (z wyjątkiem Poznania), lubuskiego i świętokrzyskiego, w których podregiony miały od 21 do 29 placówek, a także ich mała liczba w północno-wschodniej części województwa mazowieckiego oraz zachodniej i północnej województwa łódzkiego.

Beneficjentami usług integracyjnych świadczonych w 2016 r. przez CIS, ZAZ i WTZ było blisko 50 tys. osób. Biorąc pod uwagę typ placówki, w jakiej prowadzono integrację społeczno-zawodową, największą grupę beneficjentów stanowili uczestnicy WTZ (65%), następnie - uczestnicy zajęć w CIS (25%), a najmniejszą - osoby niepełnosprawne zatrudnione w ramach ZAZ-ów (10% - osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności lub z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, u których stwierdzono autyzm, upośledzenie umysłowe lub chorobę psychiczną).

W 2016 r. łącznie 6,4 tys. osób zakończyło uczestnictwo w zajęciach CIS albo opuściło ZAZ lub WTZ, co stanowiło 16% ogółu beneficjentów tych placówek. Ze względu na specyfikę placówek, najwięcej osób zakończyło reintegrację w CIS – było to 4,2 tys., co stanowiło 41% ogółu beneficjentów tych jednostek. WTZ w 2016 r. opuściło jedynie 6% ogółu beneficjentów, a ZAZ – 12%.

Spśród osób, które zakończyły uczestnictwo w zajęciach CIS oraz opuściły ZAZ lub WTZ, około co trzecia podjęła zatrudnienie (łącznie 2,3 tys. osób). Udział ten różnił się w zależności od rodzaju placówki reintegracji społeczno-zawodowej i najwyższy był w CIS – 41% (1,7 tys. osób). Około co czwarta osoba niepełnosprawna opuszczająca ZAZ lub WTZ znajdowała zatrudnienie.

W CIS, ZAZ oraz WTZ w 2016 r. na podstawie stosunku pracy zatrudnionych było łącznie 16,7 tys. osób, a po odjęciu reintegrowanych niepełnosprawnych pracowników ZAZ - 12,6 tys. osób stanowiących kadrę merytoryczno-obslugową, z czego większość stanowiły osoby zatrudnione w warsztatach terapii zajęciowej (79%).

Najwyższe koszty utrzymania w 2016 r. miały zakłady aktywności zawodowej – przeciętnie rocznie na jeden ZAZ przypadają koszty rzędu 1,9 mln zł, a na jednego reintegrowanego pracownika ZAZ wydatkowano 47,5 tys. zł. Najniższe koszty funkcjonowania generowały CIS-y – rocznie średnio na jeden CIS wydatkowano 714 tys. zł, a na jednego uczestnika CIS 11 tys. zł (kwota ta nie uwzględnia jednak świadczenia reintegracyjnego, które uczestnikom wypłacały powiatowe urzędy pracy). Pamiętać jednak trzeba, że poszczególne typy placówek mają różną specyfikę, co wiąże się ze zróżnicowanymi kosztami działalności. Łączny koszt funkcjonowania wszystkich CIS, ZAZ i WTZ w 2016 r. wyniósł 781,1 mln zł, co stanowiło jedynie około 1/50000 w odniesieniu do wydatków z budżetu państwa na zadania związane z pomocą społeczną i pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej.

ŹRÓDŁA DANYCH

Notatka została opracowana na podstawie źródeł administracyjnych pozyskiwanych w ramach Programu Badań Statystycznych Statystyki Publicznej na rok 2016 – danych zbiorczych z Biura Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej i Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych oraz rejestrów prowadzonych przez wojewodów. Dodatkowo dzięki uprzejmości Departamentu ds. Finansowych PFRON oraz Departamentu Pomocy i Integracji Społecznej MRPiPS skorzystano z danych jednostkowych ze sprawozdań ZAZ, WTZ i CIS. Ponadto pozyskano dane ze sprawozdań składanych do wojewodów o KIS i ZAZ. Dane z różnych źródeł były ze sobą zestawiane i weryfikowane przez pracowników służb statystyki publicznej, a stwierdzone niespójności i brak były wyjaśniane, a następnie poprawiane. Wszystkie dane przetwarzane były z zachowaniem zasad tajemnicy statystycznej.

Dodatkowo wykorzystano dane z badania GUS *Stowarzyszenia, fundacje, samorząd gospodarczy i zawodowy oraz społeczne jednostki wyznaniowe* (w zakresie informacji na temat podmiotów non-profit prowadzących CIS, KIS, WTZ, ZAZ).

Opracowanie merytoryczne:
**Departament Badań Społecznych
i Warunków Życia we współpracy
z Urzędem Statystycznym w Krakowie**
Ariadna Auriga-Borówko
Krzysztof Borysiak
Karolina Goś-Wójcicka
Edyta Makowska-Belta

Tel: **22 608 31 79**
e-mail: k.gos-wojcicka@stat.gov.pl

Rozpowszechnianie:

**Rzecznik Prasowy Prezesa GUS
Karolina Dawidziuk**

Tel: 22 608 3475, 22 608 3009

e-mail: rzecznik@stat.gov.pl

Więcej na: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/gospodarka-spoeczna-wolontariat/>